

01/2018

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

TIIVISTELMÄ

Satu Nivalainen ja Sanna Tenhunen

Eläketietous, taloudellisten kannustimien vaikuttavuus ja eläkeaikeet

Eliniän pidentyessä eläkkeelle siirtymisen myöhentyminen olisi toivottavaa sekä eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyuden että talouden näkökulmasta. Eläkejärjestelmään sisältyvät taloudelliset kannustimet pyrkivät osaltaan vaikuttamaan tähän suuntaan. Suomen työeläkejärjestelmässä tällaisia ovat elinaikakerroin, lykkäyskorotus ja varhennusvähennys.

Taloudelliset kannustimet voivat vaikuttaa eläkeaikeisiin vain, jos ne tunnetaan. Jos eläkkeelle siirtyminen myöhentyy, vaikkei kannustimia tunneta, taustalla vaikuttavat todennäköisesti muut tekijät. Tässä tutkimuksessa selvitetään, miten hyvin eläkeikää lähestyvät suomalaiset tuntevat eläkejärjestelmän kannustinpiirteitä. Lisäksi tiedustellaan heidän käsityksiä kannustimien vaikutuksista ja tietämyksen yhteyttä niihin. Kolmantena tutkimuksessa tarkastellaan eläkeaikeita erityisesti kannustimien näkökulmasta. Tutkimuksessa käytetään vuoden 2017 eläkeuudistuksen kynnyksellä tehtyä kyselytutkimusta, joka kohdistui eläkeikää lähestyviin, vuosina 1954–62 syntyneisiin, ei vielä eläkkeelle siirtyneisiin suomalaisiin.

Kaikki eivät osaa arvioida tulevaa eläkettään, elinaikakertoimen vaikutuksen tietää vain osa, mutta työssä jatkamisen merkitys eläkkeeseen tunnetaan paremmin

Tutkimuksessa eläketietoutta mitataan kolmella mittarilla. Ensimmäinen mittari on arvio omasta eläkkeestä. Tutkimuksessa keskitytään siihen, onko vastaajalla oma arvio eläk-

keestä, eikä tarkastella arvioiden paikkansapitävyyttä. Kannustimien ja eläkeaikeiden näkökulmasta nimenomaisesti oma, subjektiivinen arvio on tärkeässä roolissa. Hieman alle puolet vastaajista on antanut arvion siitä, minkä verran eläke tulee olemaan eläkkeelle siirryttäessä. Arviomatta jättämisen taustalla saattaa olla ajatus siitä, ettei jäljellä olevien vuosien eläkekertymää osattu arvioida, tai luotetaan eläkkeen määrää koskevan informaation saantiin lähempänä eläkkeelle siirtymistä.

Toinen eläketietoutta mittaava kysymys koskee elinaikakerrointa. Kyselyn yhteydessä vastaajille esitettiin taulukko, josta selvisi arvio elinaikakertoimen vaikutuksesta kullekin mukana olleelle ikäluokalle. Vastaajista lähes 60 prosenttia kertoi, ettei ollut tietoinen elinaikakertoimen vaikutuksesta. Elinaikakertoimesta tietoisistakin yli puolet oli aliarvioinut sen vaikutuksen. Korkeammin koulutetut ja korkeampia tuloja saavat tunsivat elinaikakertoimen vaikutuksen useammin.

Työssä jatkamisen merkitys eläkkeen kertymiseen tunnettiin paremmin. Noin kaksi kolmesta koki, että heillä on hyvä käsitys siitä, miten työssä jatkaminen vaikuttaa omaan eläkkeeseen. Yli 60-vuotiaat, vähintään keskiasteen koulutuksen saaneet sekä korkeampia työtuloja saavat tunsivat vaikutuksen useammin. Sen sijaan työttömät ja perusasteen koulutuksen saaneet tunsivat keskimääräistä harvemmin työssä jatkamisen vaikutuksen eläkkeeseen.

Kokonaisuudessaan eläketietous vaihtelee. Tutkimuksessa käytetyt kolme mittaria antavat moniulotteisen kuvan eläketietoudesta ja sen vaihtelusta. Kolme mittaria ovat yhteydessä toisiinsa, mutta vain osittain. Joka viides vastaajista osasi arvioida oman eläkkeensä, tunti elinaikakertoimen vaikutuksen ja tiesi työn jatkamisen merkityksen eläkkeeseen. Toisaalta yhtä monella tilanne oli päinvastoin: viidennes ei osannut arvioida eläkettään eikä ollut tietoinen elinaikakertoimen tai työssä jatkamisen vaikutuksesta eläkkeeseensä.

Lykkäyskorotus ja varhennusvähennys koetaan yleisesti kannustaviksi, mutta omiin aikeisiin elinaikakerroin ja lykkäyskorotus heijastuvat vain harvoin

Yleisesti ottaen vastaajat kokevat lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kannustavan eläkkeelle siirtymisen myöhentämiseen. Lähes puolet, 57 prosenttia, pitää lykkäyskorotusta eläkkeelle siirtymisen myöhentämistä kannustavana tekijänä. Varhennusvähennyksen koetaan kannustavan eläkkeelle siirtymisen myöhentämisessä hieman harvemmin, 46 prosenttia pitää sitä kannustavana tekijänä. Erityisen usein lykkäyskorotusta pitivät kannustavana vähintään keskiasteen koulutuksen saaneet ja yrittäjät. Varhennusvähennyksen merkitykseen puolestaan uskoivat useimmin keskiasteen ja alimman korkea-asteen koulutuksen saaneet. Sekä lykkäyskorotusta että varhennusvähennystä pitivät keskimääräistä useammin kannustavana ylemmät toimihenkilöt, työssä jaksamiseensa luottavaisesti suhtautuvat sekä ne, jotka tunsivat työssä jatkamisen merkityksen eläkkeeseen.

Elinaikakerroin ja lykkäyskorotus pyrkivät kannustamaan työssä pidempään jatkamista. Vastaaajista suurin osa, 85 prosenttia, kertoi, ettei elinaikakerroin ja lykkäyskorotus vaikuta heidän suunnittelemaansa eläkeikään. Vain 15 prosenttia koki eläkettä leikkaavan vaikutuksen olevan taustalla aikomuksessa jatkaa töissä yli vanhuuseläkkeen alaikärajan. Eriytyisen usein näin ajattelivat ne, jotka uskoivat terveytensä puolesta pystyvänsä työskentelemään eläkeikään saakka, vastaajat, joilla ei ole puolisoa sekä ne vastaajat, jotka arvioivat taloudellisen toimeentulonsa eläkeaikana jäävän kohtalaiseksi tai sitä huonommaksi. Eläketietous ei erottunut lykkäysaikeita selittävänä tekijänä.

Tutkimuksessa tarkasteltiin, miten vastaajien eläkeaikeet suhtautuvat vanhuuseläkkeen alaikärajaan (tai muuhun poikkeavaan eläkeikään, jos vastaajalla oli sellainen). Vastaaajista suurin osa, 56 prosenttia, arvioi jäävänsä eläkkeelle täsmälleen omassa eläkeiässään. Ennen omaa eläkeikänsä eläkkeelle arvioi siirtyvänsä 17 prosenttia ja vasta oman eläkeiän jälkeen 27 prosenttia vastaajista. Sukupuolen tai koulutustaustan suhteen vastauksissa ei ollut eroja. Iän suhteen oli nähtävissä, että vanhin vastaajaryhmä, 60–62-vuotiaat, arvioivat siirtyvänsä eläkkeelle nuorempia vastaajia harvemmin omassa eläkeiässään ja useammin vasta sen jälkeen.

Ennen omaa eläkeikänsä eläkkeelle siirtymistä suunnittelivat keskimääräistä useammin julkisen sektorin työntekijät, työssä jaksamisestaan huolestuneet sekä ne, jotka arvioivat eläkeaikaisen toimeentulonsa vähintään kohtalaiseksi. Oman eläkeikänsä jälkeen eläkkeelle siirtymistä suunnittelivat erityisesti yrittäjät sekä ylempät ja alemmat toimihenkilöt. Lykkäysaikeita oli useammin julkisen sektorin työntekijöillä kuin yksityisellä sektorilla työskentelevillä. Myös terveydelliset näkökulmat erottuivat lykkäysaikeiden kohdalla. Ne, jotka uskoivat terveytensä puolesta pystyvänsä työskentelemään eläkeikään saakka, myös suunnittelivat jatkamista jaksamiseensa epäilevästi suhtautuvia useammin.

Kannustinkysymyksistä aikomus lykätä eläkkeelle siirtymistä elinaikakertoimen ja lykkäyskorotuksen vuoksi oli merkittävä suunniteltua eläkeajankohtaa selittävä tekijä. Vastaaajat, jotka pitivät elinaikakerrointa ja lykkäyskorotusta merkittävänä syynä eläkkeelle siirtymisen lykkäämiseen, suunnittelivat myös jäävänsä eläkkeelle ennen omaa eläkeikää keskimääräistä harvemmin. Yleinen käsitys varhennusvähennyksen kannustavuudesta ei sen sijaan heijastunut eläkeaikeisiin. Lykkäyskorotusta kannustavana pitävät harkitsivat jonkin verran useammin eläkkeelle siirtymistä vasta oman eläkeiän jälkeen.

Suomalaiset eläkeikää lähestyvät tunsivat eläkejärjestelmän kannustinpiirteitä vain osittain. Tämä hankaloittaa tavoitetta vaikuttaa kannustimien avulla eläkeaikeisiin. Kyselyn yhteydessä vastaajia informoitiin elinaikakertoimen, lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen vaikutuksesta eläkkeeseen. Tästä lisätiedosta huolimatta vain noin puolet piti varhennusvähennystä ja lykkäyskorotusta eläkkeelle siirtymisen myöhentämistä kannustavina piirteinä. Näistä vain lykkäyskorotus heijastui aikeisiin lykätä eläkkeelle siirty-

mistä yli oman eläkeiän. Elinaikakertoimen kohdalla epätietoisuus sen vaikutuksesta oli laajaa, mutta silti sen koettiin vaikuttavan eläkeaikeisiin. Tutkimuksen tulokset ovat saman suuntaisia aiempien kannustimien vaikutusta tarkastelleiden tutkimusten kanssa: kannustimilla näyttäisi olevan merkitystä ainakin osalle, mutta niiden vaikutus voi jäädä kokonaisuudessaan pieneksi.

Aineistotilaukset:

aineistotilaukset@etk.fi

www.etk.fi › Julkaisut › Tutkimuksia › Eläketietous, taloudellisten kannustimien vaikuttavuus ja eläkeaikeet

ISBN 978-951-691-285-4 (nid.)

ISBN 978-951-691-286-1 (PDF)

ISSN 1236-3049 (painettu)

ISSN 1798-7482 (verkkojulkaisu)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus
00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 029 411 20
Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen
00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Telefon 029 411 20
Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions
FI-00065 Eläketurvakeskus
Finland
Phone +358 29 411 20
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi
› julkaisut